

Engeland en de Paas. De Engelse regering heeft Sir Henry Howard als accredited gezant naar den Paas afgevaardigd. Op een desbetreffende vraag heeft de regering geantwoord, dat de benoeming van Sir Henry geschiedt niet een speciaal doel en slechts van tijdelijken aard is. Hij heeft in opdracht, den Paas op de hoogte te stellen van het oogpunt waaruit Engeland den oorlog beschouwt, voorts om nauwkeurige inlichtingen te geven omtrent de gebeurtenissen die daaruit voortvloeien, en de beweegredenen aan te geven van de houding die Engeland aangenomen heeft sedert de normale verhoudingen van de Europeesche machten het eerst werden verstoord. Deze daad der Engelse regering heeft vele protesten uitgelokt. Velen vreesden, dat de speciale missie het smalle einde is van den weg om een bijzondere Engelschen gezant in het Vaticaan te brengen.

Het Berliner Tagblatt, dat vroeger van alle religie afkeerig was, drukt in no. 642 den brief af van een Fransche predikantsvrouw uit Cherbourg, waarin het afsterven van een Duitsch kind aan de ouders mededeeld wordt. Deze brief bewijst, dat het Evangelie ook midden in den krieg zegeviert. In dien brief lezen wij: 'Hij toonde zich er zeer dankbaar voor, dat hij mij aan zijn ziekbed zag, vooral omdat ik hem in zijn moedertaal troostwoorden toespreken kon. Den laatsten Vrijdag tegen 5 uur des avonds liet hij ons roepen, en wij gingen aansittend tot hem. De Fransche gezanten die alles in het werk stelden om het leven van den kranke te redden, verhoorden ons den critieken toestand niet, want zijn wonden aan het hoofd en in de zijde deden het ergste vreesen. De lieve kranke zag ons met een glimlach aan, en na enige troostwoorden verzocht hij mij met hem te bidden, wat aanstonds geschiedde, waarbij de omringende kranke aandachtig medehadden. Uw lieve George sprak duidelijk het Onze Vader uit, ofschoon een wonde in den hals hem nauwelijks toeliet zijn stem te verheffen. Hij legde zich daarop kalm op het kussen neder en scheen naar lichaam en ziel verlicht. Des Zaterdag schenen het wat beter te gaan; maar des Zondags werd de zwakte buitengewoon groot, trots al de middelen die de geneesheren aanwendden: toch bleef hij bij kennis en verzocht mij andermaal met hem te bidden. Na een innig gebed zeide hij blimmoedig: 'Moeder, die goede moeder, bidt omphondelief voor mij, vader ook.' Bij het afscheid zeide ik hem nog: 'De Heere is mijn Herder, mij sal niets ontbreken.' 'Neen niets', antwoordde hij met een krachtigen handdruk. Wij verlieten hem toen, om hem niet te vermoeten. Het was ons laatste besneek, want in dien nacht werd hij door zijn lieven Heiland overgedragen in den ewigen vrede, ver van het gewelgig gevoel van het slagveld, dat zoo menig jong leven weggerukt heeft. Wee hem, die dezen bloed- en tranenstroom ontkende. Gisteren begeleidde mijn man den lieven afgestorven tot de stille groeve in ons zoo schoon gelegen kerkhof. De lijkbaar was omgeven door Fransche soldaten, gelijk dit bij ons de laatste gewoonte is, wanneer een krijgsgevangene sterft.

Allen bleven bij het open graf staan om de laatste gebieden aan te hooren, die vóór het uitspreken van den zegen gedaan worden.

WINCKEL.

Voor Kinderen.

DE SPEELMAN. XXXII.

OP EN VAN JADIS.

Al mocht ook voor de kleine lezers niet alles duidelijk zijn, toch begreep zij vrij goed wat de bedoeling was. Als iemand lust had om God te vreesen, dan zou de Heere hem leiden en hem wijzen welke weg hij had te gaan om tot een goed einde te komen.

Dat nu was juist wat zij noodig had. Want al was veel haar nog duister, dit had het kind reeds lang gevoeld, dat de menschen in haar omgeving niet allen van één geest waren. Haar ouders waren, dit begreep zij zeer goed, in veel opzichten geheel andere menschen dan de timman en zijn vrouw en nog enkelen op Jadis. De een wilde zoo veel mogelijk de wereld genieten en ijdele vreugd smaken, gelijk Louise die op de kennis had gezien. De ander kende een andere blijdschap, niet van deze wereld. Zoo b. v. de apelman, die van het kermspeelgoed niets wilde weten al kon het hem ook geld opleveren. En dit was zeker, die laatste soort menschen, trokken Louise het meest aan.

De woorden uit den 25sten Psalm die zij zoo vaak gelezen had bemoeidigen haar. De Heere wilde haar Leidman zijn en in stilte bad zij Hem in alle eenvoudigheid ook haar te leeren en te leiden.

Toen ging zij voort met lezen tot zij kwam aan de plaats, die voorstelde: Jezus zegent de kinderen. Bijzonder lang werd hij dikmaal bekeken, al was het zeker niet voor den eersten keer. En nauwlettend en verlijd las zij de woorden die er onder stonden uit Markus 10 vs. 13, 14, 15 en 16.

En zij brachten kinderkens tot Hem, opdat Hij ze aanraaken zoude; en de discipelen bestraffen degenen, die ze tot Hem brachten.

Maar Jezus, dat ziende, nam het zeer kwalijk, en zeide tot hen: Laat de kinderkens tot Mij komen, en verhindert ze niet; want derzulkien is het Koninkrijk Gods.

Voorwaar zeg ik u, zoo wie het Koninkrijk Gods niet ontvangt gelijk een kindeken, die zal daarin geenszins ingaan.

En Hij ontving ze met Zijne armen, en de handen op hen gelegd hebbende, zegende Hij ze.

Terwijl het kind zoo alleen in haar kamertje was zaten mijnheer en mevrouw in hun fraaie huiskamer druk te redeneeren over allerlei plannen meestal voor de komende feestdagen. Ook vonden zij dat het nu hoog tijd werd voor Louise om onderwijs in muziek en dans te ontvangen. De meester dien men daarvoor op 't oog had, kon dan met het nieuwe jaar beginnen.

'Ik vrees maar één ding', zei mijnheer Verspronck, 'en dat is niet dat hij voorerast nog niet gaan zal. Onze kleine meid ziet er slecht uit dat hebt ge zeker ook wel gemerkt.'

'Zeker', zei mevrouw. 'Sinds dien drazen kermspeelgoed met de Maanrooms is het lieve kind niet goed. Ik vrees dat zij in den laten avond koude heeft gevat.'

'In elk geval', zei mijnheer, 'zullen wij eerst eens den dokter raadplegen vóór we den muziekmeester laten komen. Ik zou niet gaarne zien, dat Louise met Kerstmis ziek lag.'

'Natuurlijk niet, op zoo'n tijd van algemeene vreugde als elke boer zijn gebraden gans eet en in de steden en dorpen ieder die kan rust houd. Dan zou ziekte al heel ongelukkig komen.'

'Ja, maar daar komt bij', ging mijnheer voort, 'dat ik een plan heb, waarover ik u juist wilde spreken. Ik heb brieven ontvangen van vrienden met wie ik vroeger in het leger heb gediend. Zij hebben hun ontslag genomen, maar weten nog niet bepaald, waar zij zich zullen vestigen. Natuurlijk zou ik het heel aangenaam vinden, als ze in onze buurt kwamen wonen. En nu wilde ik hen op Kerstfeest bij ons te gast vragen en dan meteen een feestavond geven, waar de kennissen uit den ontsrek

vrezen voor den dood. Integendeel, een heerlijk gevoel doorgloede mij, zoo dikwijls ik in den kogelregen moest. Wil het vaderland mijn leven, dan sal ik het gaarne geven. En toch kwam gisteren het verlangen in mij, in het vreemde land niet te verschijnen als een die den oorlog brengt, maar een hode des vredes. Doch die gedachte vliedt weder weg; de granaten die dag en nacht, nu eens hier, dan weder daar, inslaan, verdrijven ze. Alleen des avonds, wanneer ik met mijn goede kameraden, die mij daartoe uitgenoodigd hebben, den dag met gebed sluit, en ik bemerk hoe de ziel van deze mannen zich tot God wendt, komt de wensch opnieuw op: ach, kon ik nog eenmaal een vredebode zijn.

In een blad las ik, dat de Deutsche soldaat drie boeken in den oorlog mede neemt: den Bijbel, Goethe's Faust of een van de werken van Nietzsche, waarvan de titel mij niet te binnen komt. Bij al mijn rondloopen als ordonnans heb ik bij de lieden naast de couranten slechts bijbelboeken gezien, en niet alleen in den kassiel, maar men leest er dikwijls in. Men ziet daarmede, dat hetgeen werkelijk waarde heeft, altijd weder gewaardeerd wordt in een tijd, waarin alle schijn wegvalt.

II.

Ik ben er werkelijk blij om, dat mij niets aan andere menschen bindt! Ik behoof geheel aan het vaderland. Ik kan nu godsdiens en niet blijdschap op gevarijde posten gaan staan. Ik verheug mij er ook in, dat ik niet meer de compagnie alleen heb; dat meer officieren aanwezig zijn. Ik behoof mij niet meer zoo te ontzien, ik behoof niet op elke patrouille de oudere landweermannen met vrouw en kinderen uit te zenden, ik kan het meeste zelf doen! Dat werkt ook goed op onze mannen. Toen ik onlangs dertig meters vóór de vijandelijke loopgraven een ons hinderlijke hoop stroo in brand stak, zag men de goede stemming op het gelaat der menschen. En toch zoek ik het gevaar niet op. Ik bid God dagelijks, dat Hij mij in het leven laate. Ik gevoel dat ik in mijn leven nog niet daar gekomen ben, waar ik komen moet. Ik las in een veldpostbrief, dat men het beste deed geheel afscheid te nemen van het leven en elken nieuwen dag als een nieuw genadegeschenk uit de hand Gods te nemen. Ja, wanneer ik mijn leven op die manier kon afsluiten! Ik geveel elken dag, hoezeer ik niet bereid ben. Tot hertoe is het mij altijd als een donker raadsel geweest, dat juist de besten uit onze geleerden weggerukt werden. Ik meen er nu iets van te verstaan — wellicht zijn die juist het rijpste voor de ewigheid. Welk een onvindige goedheid is het toch van God, dat Hij ons nog in het leven laate.

Engeland. Verootmoediging!

Tot hertoe vernamen wij niet veel uit Engeland waaruit wij konden opmaken, dat de oorlogstoestand waarin het land verkeert, tot verootmoediging leidt. Daarom doet het ons te meer weldadig aan, dat Canon Green in zijn Adventspreek te Manchester een toon liet hooren, waarin genaamd wordt tot belijdenis van schuld. In een van die preekten behandelde hij het onderwerp: 'is de oorlog een oordeel?' en zeide daarbij, dat men de vraag moest stellen: 'verdiene wij een oordeel?' In er iets in Engeland, waardoor wij een oordeel konden uitlokken? Volgens de predikers is daaraan niet te twijfelen. De groote zonde die tot God roept, is de schreuwende Godverzaking. De laatste tien jaar zijn gekenmerkt geweest door Godverachting, ledige kerken en het misbruiken van den dag des Heeren. Wij spraken over den oorlog als een gevolg van de stofvergoding van Duitsland. Daachten wij er eenigszins aan, dat Engeland materialistisch is, en dat het volk tegenwoordig in de hoogste mate onverschillig is voor God? Deze zonde werd niet alleen gevonden bij den luie rijkard en den onverschilligen arme. De geheele natie heeft God vergeten.

De prediker geloofde, dat de oorlog het volk zou terug leiden tot de kennis Gods. Reeds meende hij daarvan eenige voortekenen te bespeuren. Jonge soldaten verklaarden, dat zij de waarde van den godsdienst hebben leeren kennen toen zij in dienst traden; rijke lieden gaven hun lichtzinnig, weerdiger leven op en gingen zich wijden aan de verpleging van gewonden.

Een geheel andere toon werd in de Herfst-Conferentie van de Church Association door den heer Capron aangeslagen. Zijn betoog kwam hierop neer, dat tegenwoordig in Duitschland geen werd, in de Hoogere Critiek-beveging zijn oorsprong had. Daaruit sproot de wijsbegeerte van Nietzsche en Treitschke voort, waarbij Odin, de oorlogsgod, hooger staat dan Jehovah, jen volgens welke de oorlog een heilige zaak moet genoemd worden. Engeland heeft te zeer de geschriften der Duitschers gevolgd. Daardoor zijn een groot deel van de predikers en onderwijzers in Engeland den Bijbel gaan beschouwen als een menschelijk boek vol van dwalingen. Vele nationale zonden hebben hiernu hun wortel. Maar wat zou men kunnen antwoorden, dat Darwin in 1859 met zijn evolutie-theorie kwam, toen Nietzsche een jongeling van 14 jaar was? En zou Duitschland een Haeckel hebben zien optreden, als niet Darwin hem geïnspireerd had?

Frankrijk. Uit Frankrijk komen in deze dagen slechts weinige berichten, en daarom weten wij niet veel omtrent den toestand der Protestantische kerken aldaar. Hetgeen wij daaromtrent vernemen, komt op het volgende neder: Het orgaan des Lutherse kerk De 'Famagazette' verschijnt voorloopig niet. Zoo gaat het ook met andere kerkelijke bladen. De mobilisatie heeft de redacteurs en de drukkers naar het front geroepen. De 'Christianisme au XXe. Siècle' kon nog verschijnen, maar de 'Eglise libre' zal voorhands niet in het licht komen. Van de 450 predikanten die tot dien rechtverlengsel van de Gereformeerde kerk behooren, dienen er 280 in de geleerden. Meer dan 200 gemeenten hebben geen dienst des Woords, zoodat er geen Godsdiensbetoningen gehouden worden. Gemeenteleden, soms ook predikantsvrouwen, trachten hier en daar in de bestaande leemte te voorzien.

Te Parijs worden de zalen der christelijke jongelingsvereniging voor de verpleging van gewonden gebruikt. Graaf J. de Pourtales staat aan het hoofd. Ook in het Diakonessenhuis 'Rue Neuilly' werd een Lazaret opgericht. De Regering heeft veldpredikers aangesteld; ook voor de oorlogsschepen heeft zij geestelijken benoemd.

De Parijsche Mission is er treurig aan toe. De directeur der Missie, Bianquis, en een oude bediende zijn de eenige bewoners van het Zendinghuis. De drukkerij is gesloten. Het maandblad, dat daar gedrukt werd, verschijnt niet meer. De finantiele nood der Missie is buitengewoon groot.

ontmisbaar bleek, 't moet met dank aanvaard, dat de synode eenstemmig 't verbod handhaafde. Dat van de velen, die overtreding vroeger oogluikend toelieten en die toch ook wel ter synode vertegenwoordigd geweest zullen zijn, geen woord ter vergoeljing van dergelijke praktijken werd gehoord, mogen we wel aanvaarden als een bewijs, hoe zeer ze zich schaamden.

Van verbodsovertreding zal voortaan wel geen sprake meer zijn. 't Uitsluit van kerkelijk examen zal eerder daarvoor afbonden, dan 't besef tegen een en geweten te handelen 't blijktbaar deed. Het is een schande voor de kerken — dit moet eens uitgesproken, — dat de studenten ten overvloed optreden te verlokken zochten, 'n schande niet minder voor die theologen onder ons, die om de winst van enkele guldens of uit onheilge getreghed naar den kansel zich overhellen lieten. 't is maar al te bekend, hoe sommigen, wel bewust de duisternis zoekend, den kerkeraden uitdrukkelijk verzoeken, hun optreden in de kerkebode niet te vernemen, en toch den evenelen moet hadden de gemeente te vermannen, haar te spreken van God en Zijne Gerechtigheid.

Ook dat in deze richting opheffing van den misstand werd gezocht, stemt ons erkentelijk. Bij 't groote gebrek aan predikanten schreef oplossing door opheffing van 't verbod zoo verdelijkelijk. Hier en daar in de pers gepropt, vond deze opvatting echter — uit vrees voor onvruchtbare debat? — ter synode geen voorvoerder. Er spreekt uit 't genomen besluit 'n zorg voor 't heil der gemeente, voor 't heil ook harer toekomstige dienaren, die ons zeer sympathiek is. Alle verkorting van de voorbereiding tot het eerste optreden offert de gemeente aan den student op, maar verscherpt ook de gevaren voor den jeugdigen voorganger, onontkoombaar bijkans en dooudend voor zijn geestelijk leven. In den engeren kring der betrokkenen schijnt dat weinig besef te worden. De bezwaren van 't predikantschap, elders — b. v. in den 'Omhoog-kring — zoo diep gevoeld: 't gevaar van de religieuse phrase, van gehardheid in den omgang met de heilige van geestelijke dorheid bij wie anderen tot 't leven moeten leiden, — dat alle, gaat bijkans ongemerkt aan hen voorbij. Niet alleerst 't gebrek aan positieve theologische kennis — veelal het argument in deez — maar 't ontbreken van geestelijken diepgang, eren en zelfstandigheid, onbekendheid met strijd en dus met overwinning in eigen zieleleven, moest doen aarzelen, zoo zware taak als 't voorgaan der gemeente te aanvaarden. Er ligt een eisch tot heiligen schroom in 't besef, de gemeente te moeten spreken van de groote dingen Gods, in 't weten, dat zoodwel de griete, door 't-leven-geslagene, als de jonge twijelaar van hen het Woord verachten, dat vrede brengt, dat zij de stem der gemeente tot God zullen zijn, dat zij Gods zegen zullen brengen aan Zijne kerk. Maar wat we zien is veelster 'n hankering naar den prebostel. Zoodra 't heil van den dam is, trekken ze, met de college-proef, naar opgegeven tekst, vol hier en gunda geleende 'gedachten' en vaak buiten 't bereik hunner geestelijke kracht, de gemeente in. En deze, 't aanhooren van slecht-gelezen preekten moede, leest zich behelpen...

't Is zoo ontaaglijk moeilijk 'n goed predikant te zijn. 'n 't bewustzijn hiervan en alderminst uit lust tot kritiek schreeven we deze klacht neer. 't Is zoo smartelijk te moeten aarzelen, hoe hier met het allerhoogste vaak wordt gespeeld. Zoo ook, dan moet hier met dringenden ernst de eisch gesteld: 'Halt! heilig deine hichste Hoffnung!'

Dat de synode onze studenten hierbij hielp, door geen verkorting der koelbare jaren van voorbereiding toe te staan, het heeft ons — we zeggen 't nogmaals — tot groote erkentelijkheid gestemd.

Just omdat dit woord uit den kring der studenten zelf voortkomt, geven we er gaarne een plaats aan.

Het toont wel, hoe juist de beslissing der Synode was.

Officiële Berichten.

De roepende kerk van Hellevoetsluis bericht, dat de classis Brielle op 3 Febr. te Middeharnis wordt bijgevoerd.

Stukken voor behandeling worden vóór 27 Jan. bij den laatst ondergeteekende ingewacht.

A. KOLLARD, secretaris, P. PRINS, scriba. Hellevoetsluis, 12 Jan. 1915.

RINSUMAGEEST EN SYBRANDAHUIS, 12 Jan. Met dank aan den Koning der kerk mocht onze geliefde herder en leeraar, Dr. O. de Roos, dezen dag zijn 25-jarig ambts-jubiläum vieren. 's Namiddags bediende hij, ter gedachtenis hieraan, Gods Woord volgens 2 Cor. 4: 7, en toonde hieruit aan, dat de zwakheid van den bedienaar dient tot openbaring der kracht Gods; en wel door de gemeente te bepalen bij: a. de heerlijkheid van het bedienende Woord; b. de zwakheid van den bedienaar; c. de kracht zijner bediening. Groot en innig was de blijde deelname en waardeering uit deze kerk, alsook uit zijn eerste gemeente Oudega c. a.

In de na-vergadering ('s avonds) werd nog ver veel algevaardigden van zusterkerken der classis, ambtsbroeders en betrekkingen hierbij tegenwoordig, die overvloedig getuigenis van hinnen waardeering en hartelijke toegenegenheid aflegden en opwekten tot blijdschap en lof des Heeren.

Tevens werden bij deze gelegenheid den jubilaris door de kerken van Rinsumageest en Sybrandahuis en van Oudega c. a., stoffelijke blijken van toegenegenheid ter hand gesteld.

Namens de kerk van Rinsumageest c. a.: W. SLIEP, scriba.

Buitenland.

Duitschland. Stemming in het Duitse leger.

In een Duitsch blad vonden wij de (twee) volgende brieven waaruit de stemming blijkt die in het Duitse leger gevonden wordt: 1. 'Een schoon gezicht, dat met mijn gemoedsstemming overeenkomt, had ik zooveel. Vóór mij lag het slagveld, dat beheerscht wordt door de schoone Gothische kerk te B., ook nu nog 't schoone Godshuis, zoo vreeslijk door-schoten, steekt zijn toren hoog tot in de donkere wolken, die zooveel het geheele slagveld bedekken. Daar stijgt op eens een wonderschoone regenbode over de kerk op en overspant met grooten boog de plaats, waar in de laatste weken zooveel schrikkelijke geschiedde, waar elk huis, elke boom spreken kan van de granaten en shrapnells, die de huizen verwoestten en de boomen versplinterden. Was dit niet ene belofte, dat ook hier weder de vredezon zou schijnen, om de wonden te heelen die deze boose oorlog geslagen heeft! Aan den vrede heb ik ook in de laatste dagen veel moeten denken. Waarom? Gedachten komen en gaan, nauwelijks weet men wanneer zij beginnen, en toch wordt dikwijls alles door een enkele gedachte beheerscht. Zoo was het ook bij mij.

Tot hier toe ben ik er ver van geweest, te

aan allerlei wijsgeerige bespiegelingen" en dan "dat hij meermalen duister was".

Zooda ik zeg, Prof. HONIG constateert slechts een acht het overbodig van zijn "milit constat" aan de lezers van zijn STUDIE, door middel van "bewijsplaatsen", rekenschap te geven.

Maar, en daarin is hij, evenals met zijn, als overvloedig beschuldiging afwijzen, dat de term ethisch zoo onverstaanbaar zou zijn, in dit derde onderdeel van het eerste deel zijner STUDIE maar het mij toeschijnt bijzonder geslaagd, — hij verklaart hoe dit alles bij DE LA SAUSSAYE zoo gekomen is.

Hij doet dit onder de punten 1 en 2 en 3 op die, in dit deel zijner STUDIE, zoo lezenswaardige bladzijden 25—28.

Eerst toont hij daar met groote helderheid aan, dat, al was er ook overeenkomst tusschen SCHLEIERMACHER en DE LA SAUSSAYE, door dat beiden "hun uitgangspunt niet in het object, maar in het subject namen", er toch een diepgaand verschil was doordat de eerste van het gevoel in de Theologie uitging, terwijl voor den laatste, beïnvloed als hij was door VINET, het "beginsel der Theologie ethisch van aard was, moest gezocht in den wil, in de uitspraak der conscientie". Zoodat dan ook DE LA SAUSSAYE in zijn sympathie voor SCHLEIERMACHER te ver ging en daardoor verwarving stichtte. p. 25.

Daarna toont hij op diezelfde bladzijden onder punt 2 aan, dat DE LA SAUSSAYE op zeer bedenkelijke wijze van de Gereformeerde Belijdenis afgeweken is, doordat hij, wat de VERMITTELS-ETHOLOGIE betreft, wel sterk accentueerde hetgeen hij met haar gemeen had, — het christendom is niet leer, maar leven, — doch niet genoeg liet uitkomen, waarin hij van haar verschilde, en wel door de plaats welke volgens VINET en ook volgens hem in de Theologie toekomt aan het geweten. p. 27.

En eindelijk, onder punt 3, dat DE LA SAUSSAYE, door zich te stellen onder den invloed der speculatieve VERMITTELS-ETHOLOGEN, "die de Theologie lieten overheerschen door de filosofie van het Duitse Idealisme, tot zijn "wijsgeerige bespiegelingen" en zijn "duisterheid" kwam. p. 28.

Hier is Dr. HONIG in zijn kracht en hoort men den, in de geschiedenis der nieuwe niet minder dan in die der oudere Theologie, bedreven hoogleraar der Dogmatiek.

G.

Verbetering. In kolom 1, alinea 6 v. o. van mijn vorig artikel ontsnapte een kwaadaardige zetfout aan de correctie. Er staat tweemaal: geloofsbewering in plaats van tweemaal: geloofsbewering.

Uit de Pers.

Ook de Waardschiedvriend klaagt over de afwijzende houding, die de Regering innam tegenover het verzoek van Dr. Brummelkamp, om een nationalen bededag uit te schrijven.

Het antwoord van den Minister van Binnenlandse Zaken op de vraag van den heer Brummelkamp was niet bemoeidigend. De wensch, dat de Overheid de natie zou uitnoodigen tot een openbaren bededag, werd afgewezen.

Zeker, de Minister gaf toe en hij was het er mede eens, dat het zich in tijden van druk en rampspoed wendde tot den Allerhoogst niet alleen overeenkomstig de menschelijke natuur, maar ook een uiting van vroomheid is, die den mensch siert. Maar ondanks dat, blijft het naar 's Ministers meening twijfelachtig, of het wel zoo strooken met den wensch van de meerderheid der natie, dat de Regering in geloofsaken het initiatief zou nemen, dat zij zich op eenigzelv wijns in geloofsaken zou mengen. Waar dit het geval is, was de Minister van oordeel, dat het beter is zich te onthouden, want men zou gevaar loopen, dat inplaats dat men kreeg, een algemeene uiting van vroomheid, men zou staan voor een uiting van tweedracht, die in elk geval zou zijn te vermijden.

De motieven, die de Minister voor zijne weigering om het verzoek van den afgevaardigde van Loosduinen in te willigen, aanvoerde, liken ons niet alleen zwak, maar ook weinig steekhoudend. Het groote argument dat Mr. Cort van der Linden bezigde, kwam eigenlijk alleen hier op neer, dat de Overheid heeft rekening te houden met den volkwil. De Regering, zood de Minister, heeft zich af te vragen, of wat begerd wordt wel overeenkomstig den wensch van de meerderheid der natie is.

Terecht voegde de heer Brummelkamp in zijn repliek Mr. Cort van der Linden toe, dat zijns standpunt geen ander schijnt te zijn, dan: 'ik sta hier eenvoudig om uit te voeren den op een gegeven oogenblik gebleken wil van de natie'. De Minister wraakte echter in tweede rede zijn beroep op den volkwil. Wat hij had willen zeggen, was, dat wanneer van Overheidswege het initiatief zou worden genomen om tot een dergelijken biddag te komen, hetzij in den vorm van een verzoek, hetzij op andere wijze, dit bij vele menschen in den lande aanstoot zou geven.

Merkwaaardig is het verschil tusschen de eerste en de tweede rede van den Minister wat betreft de woorden 'de meerderheid der natie'. In de eerste en 'dele menschen' in de tweede redevoering die aan de oproeping der Overheid aanstoot zouden nemen.

Met die nadere toelichting kon Mr. Cort van der Linden intusschen zijn beroep op de 'meerderheid der natie' niet ongedaan maken. Getuikelijk vond hij er iets op om uit de impasse te geraken. Hij wilde het Dr. de Visser, die zich ook in het debat gemengd had, nazeggen: 'dat een biddag te heilig is, dan dat men dien moet maken tot een voorwerp van discussie'.

Dr. de Visser, die zijn warme sympathie betuigt met het denkbeeld, dat door den heer Brummelkamp was naar voren gebracht, nam aan de discussie deel om het Staatsrechtelijk bezwaar van den heer Roodhuizen te weerleggen, dat gelezen was in den aandrang om een biddag van Overheidswege uitgeschreven te krijgen.

Op juiste en onaanverharen gronden bestreed de afgevaardigde van Katwijk het bezwaar van den heer Roodhuizen. Daar de heer de Visser later de uitdrukking bezigde, dat hij de zaak van het gebed in het algemeen en van een biddag in het bijzonder veel te heilig en te ernstig achtte om haar tot een onderwerp van discussie te maken, is juist, maar hij voegde daaraan deze woorden toe: 'in dese Kamer' wat natuurlijk, naar het ons voorkomt, heel iets anders is als wat Mr. Cort van der Linden er van maakte, die de woorden van den afgevaardigde in het gemeen nam.

Intusschen was het resultaat van het debat, wat wij hierboven neerschreeven, dat de wensch om de natie van Overheidswege tot een openbaren biddag uit te noodigen, werd afgewezen.

DE LA SAUSSAYE schreef: "Ethisch is niet de naam van een richting in de gemeente; maar de wijsgeerige karakteristiek van het beginsel der theologische wetenschap tegenover het empirisme, zoodat het naturalistische als het supra-naturalistische."

GUNNING zeide van het hoofdgeding van DE LA SAUSSAYE en de zijnen: "Wij gelooven, dat men bekeerd moet zijn om de waarheid te kunnen zien en over haar te kunnen spreken, hetzij als man der kerk, hetzij als man der wetenschap."

En VALETTE sprak van het ethische standpunt als: "het poneeren van de absolute zelfstandigheid van het geloofsleven, als hebbende zijn zekerheid alleen in zich zelf."

Ik ben het hier met Dr. HONIG goed eens, dat uit deze verschillende omschrijvingen "wel is aan te wijzen wat met den term "ethisch" is bedoeld en wat door de "ethische" richting — zooda hij, ten spijt van ook DE LA SAUSSAYE's protest, schrijft, — wordt nagestreefd."

Ten gerieve van zijn theologisch niet-of-niet-voldoend geschiedde lezers geeft Prof. HONIG zich dan nog de moeite van op blz. 22—24 de, door hem vermeldde, definitieven nader toe te lichten om, met een: "Het is wel helder en duidelijk te zeggen wat met den term "ethische" werd bedoeld, — de beschuldiging van duisterheid, als een onverdiende, afwijzen.

Maar nu, en in de tweede plaats: de rechtmatige klacht, die hij inbrengt. Vergelijk hier nu dit deel van het resultaat waartoe Dr. HONIG komt, met de wijze waarop hij dat van p. 24—30 tracht te bereiken, dan doet het eenigzins zondeling, dat op die zes bladzijden vrijwel alleen sprake is van den ouderen DE LA SAUSSAYE.

Al de argumenten toch voor de rechtmatigheid der drieërlei klacht zijn zoo goed als uitsluitend ontleend aan wat geschreven is door "den baanbreker van de "ethische" richting in Nederland."

Dit is zeker bevreemdend, want VALETTE mocht in 1903, zooda HONIG meer dan eens vermeldt, al klagen, dat "een goede Dogmatiek van uit het ethisch beginsel nog ontbrak", — doch op dogmatisch gebied hebben wij van ethische zijde toch niet enkel publicaties van DE LA SAUSSAYE. Ik denk hier, om van de oudere generatie slechts één te noemen, aan GUNNING, op wiens literaire nalatenschap ook wat het dogmatisch gedeelte betreft, toch zeker van toepassing is wat HONIG p. 19 van "de geschriften der woordvoerders van de ethische richting" zegt, "dat er talrijke mooie bladzijden in voorkomen en meermalen ernstige dingen in worden gezegd". En wat de jongere generatie betreft is het, om iets te noemen, alsof dat van uit het ethisch beginsel geschreven HANDBOEK DER DOGMATIEK VAN Prof. MULLER, — verschenen, al ik mij niet sterk vergis, na 1905, — helemaal niet bestaat. Niet hier toch, maar eerst in zijn tweede deel en dan in gansch ander verband, wordt dit boek door HONIG genoemd.

Dan nog eens, bevreemdend is dit alles, doch alleen voor wie vergeten is, dat Prof. HONIG in het eerste deel zijner STUDIE, en dus ook in het derde onderdeel daarvan, hetwelk handelt van het streven der ethische richting in Nederland, slechts een schets levert.

Wat alzoo door hem op p. 24—30 omtrent DE LA SAUSSAYE gezegd is, wordt, zooda ik boven reeds mededeelde, door HONIG op p. 30 samengevat in een, maar ook zijn overtuiging, rechtmatige, drieërlei klacht, die tegen de ethische richting in Nederland, wat haar streven betreft, is ingebreikt.

Ter verduidelijking wil ik deze klacht in haar drie deelen, elk van een enkele kanteekening voortzien, nog eens doen hooren.

1. "In de dogmatische bespiegelingen der "ethische" richting in NEDERLAND is heel wat duister". Dit slaat, bijkans het verband, op DE LA SAUSSAYE, "die zich, niet evenals Valette Jr., op dogmatisch gebied tot de aanduiding van algemeene beginselen bepaalt, maar zich over bepaalde dogmata — vooral over de Christologie — heeft uitgesproken". p. 25. Deze klacht over duisterheid had, mij dunkt, elders — dan bij het streven der ethische richting onder-dak moeten gebracht.

2. "De "ethische" richting in NEDERLAND laat de wijsgeerige speculatie telkens de theologie overheerschen". Ook dit is aan het adres van haar "baanbreker". De uitdrukking "overheerschen" acht ik hier zeer gelukkig. Zij toont, dat Prof. HONIG niet tegen het gebruik, maar tegen het misbruik van de wijsbegeerte in de Theologie, bepaaldelijk in de Dogmatiek, bedenking heeft.

3. "De "ethische" richting in NEDERLAND spon, al inende zij voor zich, dat zij zich aansloot aan de Gereformeerde Theologie, geenszins voort aan het weefsel, door onze vaders zoo gelukkig vervaardigd". Adres als boven. Niet onwaardige beidspraak voor: zelfmisleiding der "ethische" richting op het stuk van orthodoxie en op dat van wat HONIG elders noemt "Weiterbildung" van de Gereformeerde leer.

De stof nu door HONIG op p. 25—30 be-handeld en die, naar hij op p. 30 zegt, "saam te vatten" is in de rechtmatige drieërlei klacht, is op die zes bladzijden in een vijftal punten verdeeld.

Van die vijf wil het mij echter toeschijnen, dat uit het 4e en 5e, hoe waar ook op zich-zelf, het op p. 30 gestelde niet kan afgeleid.

Het 4e punt toet is: "Het christelijk gemoed wordt gewond, als het oog wordt gericht op het verschil in de wijze, waarop ter eener zijde de Groningers en Modernen, en ter anderder zijde de Gereformeerden worden bestreden". p. 28. En het 5e is: "de voorstanders der "ethische" richting in het algemeen komen op voor de "Schriftkritiek". p. 30.

Gunstiger is mijn oordeel over de drie andere punten, al moet het mij van het hart, dat HONIG ten eerste door alleen van DE LA SAUSSAYE te spreken en dat nog wel terwijl hij schrijft: "De beginselen van de ethische richting zijn niet één met die der Theologie van DE LA SAUSSAYE of van ook", zijn argumentatie minder sterk maakt, en ten tweede, dat wat betreft de argumentatie aan DE LA SAUSSAYE ontleend, deze zeker meer zou spreken indien HONIG ze niet, al ware het maar enkele, aanhalingen uit diens schriften had gedocumenteerd.

In betrekking nu tot 3e deel der rechtmatige klacht constateert HONIG onder punt 2 op 27, dat "DE LA SAUSSAYE op zeer bedenkelijke wijze van de Gereformeerde Belijdenis afgeweken is".

Voor het 1e en 2e deel dier klacht constateert hij evenzeer, en wel onder punt 3, op p. 28 eerst, dat "DE LA SAUSSAYE bij de behandeling van het dogma zich schuldig maakte

taak g bij en is den at er ook allen Over-ht is-bben acef, con-olen, n op p het zoo, esteld nders e nog eming tegen geen gevat, su deeft, g der acht, ynode tellen dat de voor refor-vast-termin- Ker-gaan. at de de poren, Kerke- is en ibben, an dit echter a vin- r alle n van de be- a zulk an de n; de pwek-fenen, sende en de. missie g van de gnaad- gaan. teur. K. eij. A. n van miller. REFOR- J. A. i vorig STUDIE van de a zijn die een i nu tot derdele ethische vervat. t resul- STUDIE ethische" g hare t men s men elingen specu- en ij zich geens- onzer nitiek. onver- terit- veerleel onver- de ver- staan, i zijner n niet- "De ter, uw ogie is instan- ING EN ens ter rs dan g zel- r woord ulk een rmeten len wij dit zijn volgen s hier naar te n 1863 op de ntrak, s, kent nities" erkort.